

Yazar Bilgileri
Author(s)

Doç. Dr.
Aziz ŞEKER
Amasya Üniversitesi Rektörlüğü,
shuaziz@gmail.com
ORCID:0000-0001-5634-0221

Künye Bilgisi

Bauman, Z. (2022). *Akışkan hayat*. (Çev. A. E. Pilgir) İstanbul: Ayrıntı.

Imprint Information

Bauman, Z. (2022). *Liquid life*. (Trns. A. E. Pilgir) İstanbul: Ayrıntı.

Makale Tarihleri
History of Article

Geliş Tarihi /Received
13.03.2025

Kabul Tarihi/Accepted
16.06.2025

Anahtar Kelimeler / Keywords

Sosyoloji / Sociology
Kültür/Culture
Küreselleşme / Globalisation
Akışkan Hayat/ Liquid life
Eğitim / Education

Teşekkür, Çıkar Çatışması ve Katkı Oranı Beyanı

Statement of Acknowledgment, Conflict of Interest and Contribution Rate

- Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Atıf / Citation

Şeker, A. (2025). *Akışkan hayat-Liquid life*. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 4(1), pp. 69-72.

DOI

DOI bulunmamaktadır.

Akışkan Hayat

Sosyal bilim dünyasında Bauman'ın en önemli entelektüel niteliği, küresel sosyal problemlerin çözümü noktasında yaptığı tartışmalar ve ürettiği çözüm odaklı yanıtlardır. Bu onun sosyal düzene, uyuma, dengeye ve yerleşikliğe hizmet eden yerine göre tek tipleştirici, ideolojik araçsal kullanışlığı ön planda tutulan geleneksel sosyolojinin eleştirel ve özgürleştirici yanını geliştiren bir sosyolog olarak kabul edilmesini beraberinde getirir. *Akışkan Hayat* da bu anlamda ele alınabilecek bir yapıttır. Bauman, kitabında günümüz toplumlarının yaşadığı baş döndürücü hızı, insan ilişkilerindeki değişimi, kırılganlığı, korkuyu, kaygıyı, belirsizliği, küreselleşmenin ortaya çıkardığı yeni piyasa dinamiklerinin ve sosyal ilişkilerinin beslediği tüketim çılgınlığını birbiriyle iç içe geçmiş olan “akışkan yaşam” ve “akışkan modernlik” açısından inceliyor.

Akışkan modernlik kavramıyla Bauman, toplum üyelerinin hızla değişen koşullara davranışlarını uyarlayarak yetiştirme becerilerinin gerilerde kaldığı bir hayat ve toplum gerçekliğini ifade eder. Akışkan bir toplumda başarı kalıcı değildir. Hız, özgürlük ve güven belirleyicidir. Geçmişten gelen deneyimlerin ve geleneklerin bir önemi yoktur artık! Yaşanılanlar, deneyimi dışladığı için atasözleriyle de pekiştirilemez. Dolayısıyla akışkan modern toplumda, “akışkan yaşam sürekli belirsiz koşullarda yaşanan kararsız, riskli bir hayattır. Böyle bir hayata musallat olan en acil ve inatçı kaygılar, uyurken yakalanma, hızla akıp giden olaylara yetişememe, arkada bırakılma, ‘kullanım’ tarihlerini gözden kaçırma, artık arzulanmayan nesneleri üzerine yük etme, değişim düğmesine basılacak veya dönüşü olmayan noktaya varmadan önce rotayı değiştirecek ânı ıskalama korkularıdır” (s. 8). Söz konusu korkular antropolojinin bizlere atalarımızdan miras bıraktığı geleneklerle, bilinen ve sosyal-kültürel deneyimle üstesinden gelinebilecek korkular değildir. Tahayyül sınırlarımızı zorlayan kararlılığımızı, irademizi ve inatçılığımızı işlevsizleştiren “toplum” bilincimizi parçalayan hız ve değişimin getirdiği, günün koşullarına uyum sağlayamazsak yok olabiliriz türünden, başka bir ifadeyle güncellenen yeni soluğu ensemizde korkulardır.

Akışkan modern toplumda hız, belirsizlik, değişim, “yaratıcı yıkım”, sürekli yenilik, istikrarsızlık, tüketim ve “atık imha endüstrisi” toplumun geleceğini belirleyen akışkan yaşam ekonomisinin özünü adeta oluşturmaktadır. Diğer yandan akışkan modern toplumda vuku bulan akışkan yaşamda, “kazanma olasılığı yüksek olanlar, küresel güç piramidinin zirvesine yakın olan, mekânın önemli olmadığı, mesafenin bir sorun teşkil etmediği, birden fazla yeri ev bellemiş ama tek ve sabit bir evlerinin olmadığı insanlardır” (s. 10).

Bauman, günümüz akışkan modern toplumunun özelliklerini dile getirirken, yaşanan sosyal sorunlarla mücadelede şimdiki ulus devletinin çaresiz kalacağına vurgu yapar. Geçmiş birikimlerle yeni sorunların çözümünün olanaksız olduğu ve eşitsizliklerle dönen akışkan modern dünyada en az zorluk yaşayan toplumsal grupları ise “çağımızın milyonlarca *sans papiers*’i (evraksızlar), devletsizler, mülteciler, sürgünler, sığınmacılar veya ekmek su peşinde koşanlar” oluşturmaktadır (s. 14). Bunların arasına Bauman, “spiritüel lümben-proletarya”yı da dahil ediyor. Sosyolojik anlamda bu kavram ile mevcut zamanı yaşayan, hayatta kalarak tatmin olmaya çalışanları, mülkü olmadıkları için dünyanın tadını özgürce çıkarırları ve dünya mirasından yoksun bırakılmış olanları tanımlıyor.

Bauman'ın değerlendirmesiyle akışkan yaşamdan anlaşılan şey, hayatı tüketirken dünyayı tüm canlı ve cansız parçalarıyla tüketim nesnelerine dönüştürmektir. Bu sebeple akışkan modern dünyada sadakat yok! “Sadakat gurur değil utanç kaynağıdır.” Tüketim, değerlendirmede tek ölçüttür. Öte yandan *atık bir tüketici* olmamak için günlük sosyal medya aracılığıyla durmaksızın pompalanan kendimize özgü kılındığını düşündüğümüz tüketim maddelerini alırken bir anda “tüketim nesnesi olmaktan kurtulamadığımızı görürüz. Piyasanın belirlediği koşullar, tüketimi tetiklerken akışkan yaşam, insanın kendisini sürekli irdelemesi, eleştirmesi ve tenkit etmesi olarak davranışına dönüşür. Akışkan yaşam kişinin kendisine duyduğu hoşnutsuzluktan beslenir (s. 17-19).

Akışkan yaşamın mantığına uygun hareket edenler için ortak yaşamın kaygıları anlamsızdır. Akışkan hayatın toplumunda, iyi bir toplum olmanın gayretleri askıya alınmıştır. Ortak yaşam temelinde sosyal reformlar yapmanın anlamı ortadan kaldırılmıştır. Her şeyin gelip kilitlendiği nokta, bireysel yaşamlar ve *benmerkezci yaşam politikalarıdır*. Eğitimciler bile bu süreçte en çok eleştirdikleri ancak değiştiremedikleri bir sosyal sistemin bekası için istemeden de olsa çaba harcarlar. Bauman'ın çok yerinde yorumuyla, demokratik bir toplum adına “toplumu suçlu hissettiren” ve insanın vicdanına dokunarak “onu heyecanlandıran” bir eğitim olmadan eğitimin kaderini belirleyecek olanlar akışkan modern toplumda akışkan yaşamın öğeleri olacaktır.

Akışkan modern dünyada dönüşen birey, toplumun üyesi olmakla birlikte yalnızdır. Riesman'ın (1950) deyişiyle “yalnız kalabalıktır/Lonely crowd.”¹ Birey adeta kuşatılmıştır. Diğerlerine benzemeyen, kendisine benzeyen, diğerleri gibi

¹Yalnız kalabalık ile ilgili daha geniş bilgi için bkz: Riesman, D. (1950). *The Lonely Crowd. A Study of the Changing American Character*. New Haven: Yale University Press. Türkiye’de de Türk Dil Kurumu 2024 yılının kelimesini “kalabalık yalnızlık” olarak açıkladı. Ankara Üniversitesi İletişim Araştırmaları ve Uygulama Merkezi’nin iş birliğiyle, alanında uzman isimlerden oluşan Değerlendirme Kurulu tarafından belirlenen 7 kelime/kavram Türk Dil Kurumu internet sitesinde halk oylamasına sunulmuştur. Oylamaya değer bulunan kelimeler “kalabalık yalnızlık”, “merhamet”, “yabancılaşma”, “algoritma”, “yozlaşma”, “yapay zekâ” ve “dijital yorgunluk” olarak belirlenmişti. Yaklaşık 1 milyon kişinin katıldığı halk oylamasında “2024 Yılının Kelimesi/Kavramı” olarak “kalabalık yalnızlık” kavramının seçildiği açıklandı. Değerlendirme Kurulunun “kalabalık yalnızlık” kavramı ile ilgili gerekçesi ise şöyle oldu: “2024 yılında, insanların kalabalıklar içinde yalnız hissettiklerini gösteren araştırmaların sayısında artış olduğu görülmektedir. Araştırmalar, sosyal medya ve dijital teknolojilerin kullanımının artmasıyla insanların kendilerini daha yalnız

olmayanların oluşturduğu toplum bile bir kriz yaşıyor. Bu toplumsal dönüşüm sürecinde Bauman, ben bir bireyim cümlesini her şeyden önce, “erdemlerimden ve kusurlarımdan sadece ben sorumluyum, ilkinden faydalananak, ikincisinden de pişmanlık duyup düzelterek ilk kişi benim demektir” (s. 31) olarak değerlendirmektedir.

Bireyin hatta toplumların 21. yüzyılda gelmiş oldukları yer pusulasız olmalarıdır. Pusulası olmayan bir geminin açık denizlerde sürüklenerek yeri, hayali olanlar tayin edecektir. Pusulasız bir toplumda hukuken bir birey olanların yaşama olanaklarına erişme konusunda büyük sorunlar yaşadığı ortadadır. Dahası Bauman’ın son çalışmalarında sıklıkla dikkat çektiği şey, yüzer gezer bireyler ve aidiyetsiz grupların alabildiğine çoğalmasındır. Öyle ki, küresel altınıftakiler, evsizler, mülksüzler, yurtlarını terk edenlerin genel bir ifadeyle bu “yasadışı” insan kitlelerinin polis nezaretinde kentlerin uç noktalarında yaşama tutunuşlarını konu edinen medya, bizim oluşturduğumuz yelpazenin bir ucuna eş duyulmamış zenginlikleri yığarken, diğer ucuna tarifi imkânsız yoksulluklarla aşağılanmaları boca eden, herkeste korkuya ve dehşet verici hislere sebep olan küresel serbest ticaretin ve ekonomik ilerlemenin birer döküntüsü, atığı ve ıskartalarını sıralar (s. 34).

Çağımızda eşitsizlikler ve ekolojik krizler derinleşip yaygınlaşırken bireylerin meydana getirdiği toplumda herkes diskalifiye olmamak amacıyla tüketime odaklanır. Bilhassa bireyselleşmiş bir toplum çerçevesinde gezegende yaşayan her bir bireyin fırsatlarını eşitlemek de ihtimal dışıdır Ne yazık ki, bireyin eşitsizliğini açığa vuran tek ölçüt tüketimciliğin zaferiyle ilişkilidir (s. 39). 21. yüzyılda yeryüzünde yaşayan insanların ortak bir refah düzeyinde buluşması olanaksız gibi görünüyor. Herkes için arzu edilen, onurlu ve mutlu bir yaşamdır. Ancak, “onurlu bir yaşam veya tatminkâr bir beşerî hayatı, içinde hem özgürlüğün hem de güvenliğin olduğu bir karışım olmadan tahayyül etmek imkânsızken, iki değer arasında tamamen tatmin edici bir denge nadiren yakalanır” (s. 51). Nitekim bu konuyu kategorize ederken ya da tartışırken eşitsizliklerin şartlarını küresel seçkinlerin ideolojilerinin hiç kuşkusuz kurguladıklarını unutmamak gerekir.

Akışkan modern düzende şöhret ve tanınırlığın değişimine değinen, dahası “*de jure bireysellik*”ten “*de facto bireysellik*” sarmalına sürüklenen bireyin açmazlarıyla okuru yüzleştiren Bauman, kültür teriminin ortaya çıkışını da tartışmaya açar. Şöhret ve tanınırlığın süreklilikten yoksun olduğu akışkan modern düzende kültür idare edilemez bir duruma gelmiştir. Bauman tarafından kültür, deyim yerindeyse hasarı ve ele avuca sığmayan şey olarak nitelendirilirken karşı karşıya kaldığı riskin yani talihsizliğin idare edilip edilmeyeceği bir çıkmaz haline gelmiştir. Her iki koşulda da hasar almak olasılığı yüksektir. Bu bir paradokstur belki ama kültürlerin var olabilmeleri için de ortak bir yaşam formunu yönetimle geliştirmek zorundadırlar. Bauman’ın yerinde saptamasıyla “kültür, tüketici piyasalarının zaferi karşısında yaşanan ilk ‘tali kayıplar’ karşısında, yani sürekliliğin, kalıcılığın ve sonsuzluğun yok olması karşısında varlığını sürdürebilecek mi? Bu soruya verilecek yanıt basitçe bilmiyoruz şeklindedir” (s. 81). Bauman’ın işaret ettiği gibi kültür imgesi değişiyor, son tahlilde “akışkan modern kültür, artık tarihçilerin ve etnografların raporlarında kayda geçirdikleri türden kültürler gibi öğrenmeye ve biriktirmeye dönük bir kültür olma ihtiyacı duymamaktadır. Aksine bağlantısızlığın, süreksizliğin ve unutmanın kültürü gibidir” (s. 84).

Bauman, klasik kültür algısının değiştiği bir süreçte kişisel güvenlik konusunun bütün pazarlama stratejilerinin esas satış noktası ve en önemli vaat haline geldiğinin altını çiziyor. Pandora’nın kutusuna sığınmak yahut korku, güvenlik ve kent şeklinde dikkat çektiği eleştirisinde güvenlikle ilişkili olarak küreselleşmenin etkilerinin yoğun hissedildiği bölgelerde kentlerin, kırsal yaşamdan göç edenlerin adeta barınma merkezi haline dönüştüğünü belirtir. Güvensizlik, sosyal tehlikeler ve risklere karşı açtığımız savaş artık kentlerin içinde verilmektedir (s. 98).

Yabancıların giderek çoğaldığı kentler, yakın zamanda önemli sosyal problemlerin kaynağı haline gelecektir. Buna karşın güvensizliğin, belirsizliğin ve korkuyu beslediği kent ortamlarında kamusal alanın yeniden inşası, çevre-insan etkileşimini, güvenliği, yaşam niteliğini ve neşeyi içine alan kentlerin planlanması gelecek kuşaklar açısından bir umut kapısı aralayabilir. Doğrusunu söylemek gerekirse denklem çok basit: Sosyal problemler ancak uygulanabilir ve etkili kamusal politikalarla çözümlenebilir. Hal böyle iken akışkan modern toplumda tüketicilerin kalıcılığı tatminsizliği konusunda neler düşünüyor Bauman? Buna bakalım. Tüketime endeksli ekonomilerde tüketim toplumu, insanların arzularının tatmin edilmemesi üzerine kurulu biçimde işler. Tatminsizliği kalıcılaştıran tüketim toplumunda, *tüketimci sendromun* koşulladığı başka bir ifadeyle, “her ihtiyacı/arzu/gereksinimi, yeni ihtiyaçlar/arzular/gereksinimler yaratacak şekilde tatmin etmek” temel önceliktir (s. 107). Buradan hareketle tüketim toplumu kendi sosyal psikolojisini; sürekli arzu uyandırma, endişe, bağımlılık, duygusal ikilemlerle dayatırken “akışkan, hızla akan ve öngörülemez bir düzen içinde, kalıcı ve güvenilir dostluklara, karşılıklı güvene her zamankinden daha fazla ihtiyacımız olduğunu da duyumsatır (s. 141).

Toplumsal düzende yaşanan baş döndürücü değişimlerle hızlı öğrenme ve hızlı unutmaya becerisinin mutluluk kazandığı, insanların cehaletini ve enayiliğini istismar etmenin hızlı ve garanti getiriler vaat ettiği bir dönemi yaşıyoruz (s. 156). İşte bu dönemde Bauman’ın ifadesiyle, bataklıklarda yürümeyi öğrenebileceğiz mi? Eğitim yol gösterici olabilir mi? Sosyolojik jargonla eğitim toplumsal bir kurumdur. Eğitim olgusu daha sonraları ise giderek ilgi uyandıran eğitimle ilişkili olarak yaşam boyu eğitim ve yaşam boyu öğrenme kavramları, katı modern çağdan akışkan modern dünyanın koşullarına kararlı bir geçiş yapabildi mi? Akışkan hayatın çelişkilerini ve beklentilerini ne düzeyde karşılayabilmektedir? Evet, cahilliğin üretildiği, piyasaların sosyal yaşamlara kusursuzca dokunduğu, sürekli seçim

hissetmeye başladıklarını göstermektedir. Sosyal medya ortamında takipçi, beğeni sayılarının önem kazanması, sözde ‘kalabalık’ bir ortam oluşturulması yalnızlık hissine çözüm gibi algılsa da yalnızlık hissini artıran bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Dijital dünyanın gelip geçici ilişkiler önermesi, yalnızlık hissini derinleştirmektedir. Diğer yandan hayatın giderek artan hızı, artan insan hareketliliğiyle birlikte toplumsal bağların zayıflamasıyla bağ kurmakta zorlanan bireyler, kendilerini kalabalıklar içinde yalnız hissetmektedirler” (https://tdk.gov.tr/ erişim tarihi: Aralık 2024).

yapmak ve tüketmek zorunda hisseden insanların bu dünyada eğitimin geleceğini nasıl gördüğü sorunu ancak hesapta olmayan toplumsal taahhütlerle ve bireysel beklentilerin hesaba katılmasıyla yurttaşlık sorumluluğu düzleminde çözümlenebilecektir. Kuşkusuz eğitim de akışkan modern dünyada beceri, özgüven, başarıma umudu ve hedeflere ulaşmayı sağlayacak donanımda olmalıdır. Bu süreçteki en önemli ayrıntı, özellikle Bauman'ın ısrarla üzerinde durduğu gibi yurttaşlık eğitimine duyulan ihtiyacın karşılanması gerektiğidir. Reel bir yurttaşlık eğitimi elbette eleştirel etiği işlevsel kılmakla kalmayacak insan ve doğa sevgisini çevre etiği bağlamında da güçlü kılacaktır.²

Akışkan hayatın kaotik koşullarını kritik ederken Bauman, Arent ve Adorno'yu tekrar anımsamak gerektiğini dile getirir. Böylece bir kez daha *karanlık zamanlarda düşünmenin* öneminin altını çizer. Özellikle özgürlüğün ve güvenliğin yaratıcı bir şekilde dengede yürüdüğü, yabancılaşmanın değil umudun sürekliliğini ve adaletsizlikler karşısında güçlüklerin aşılabileceğine, toplumsal sonuçlarıyla bir felsefenin pratiğe dökülmesi gerektiğine olan inancını paylaşır. Şu da var ki, modern bireyin yaşadığı sorunların rasyonel çözümü, akışkan hayatın süreklilik kazanmadığı dönemde sosyal devletin yetkisindeydi. Bauman'ın tespitiyle: “Modern ulus-devletin uzun ama sonunda zafere ulaşmış ilerleyişine damga vuran şey, o âna dek üzerine sınır konmamış kâr yapma özgürlüğüne sınırlar koyan, ‘sosyal devletin’ kurulmasıyla yani kategorik talihsizliklere karşı bireylere kolektif bir güvencenin sağlanmasıyla zirveye çıkmış fabrika senetleriydi. Ancak modern tarihin bu sayfası artık kapanmıştır” (s. 190). Eşitsizliklerin yarattığı sorunlar dahil, toplumu ilgilendiren her şey sermayenin koyduğu kurallar çerçevesinde sınırlar ötesi bir alanda olup bitmektedir. Küreselleşmenin ekonomik-sosyal çıktılarını bunlara eklersek, Bauman'ın meseleye yaklaşımıyla günümüz piyasa ekonomisinin ortaya çıkardığı sorunları klasik ulus-devlet yöntemiyle çözmek imkânsız gibi görünmektedir. Adorno'nun “geçmişe ait umutların kurtarılması” tezinden bahisle, toplumsal eşitsizliklerle örülü güvensizlik ve belirsizlik ortamında, kamusal ve toplumsal ütopyaların öldüğü bir gezegende Bauman açık bir şekilde şunu savunur: “Eskiden olduğu gibi birbiriyle hiç uyuşmayan ama eşit derecede öneme sahip iki şey yani insani toplumun *sine qua non* koşulları olmuş özgürlük ve güvenlik arasında kabul edilebilir bir denge tutturma umudu bu yeni düşünme çabasının merkezinde olmalıdır” (s. 193).

Bauman, *Akışkan Hayat*'ta yer alan yukarıda genel hatlarıyla birbiriyle ilintili bir şekilde işlenen “Kuşatılmış Birey”, “Şehitten Kahramana ve Kahramandan Şöhretliye”, “Kültür: Haşarı ve Ele Avuca Sığmayan Şey”, “Pandora'nın Kutusuna Sığınmak yahut Korku, Güvenlik ve Kent”, “Akışkan Modern Toplumda Tüketiciler”, “Bataklarda Yürümeyi Öğrenmek” ile “Karanlık Zamanlarda Düşünmek (Arendt ve Adorno'ya Tekrar Bakmak)” isimli birbiriyle ilintili bölümlerde, özetle akışkan modern düzende süren akışkan bir hayatta hangi tercihi yaparsak yapalım, başımızın belaya gireceğini bizlere fısıldarken toplum bireylerinin doğal habitatlarına döndüğü tüketim yerlerinde, piyasanın baştan çıkarıcılığı karşısında önlemlerimizi bir şekilde almamız gerektiğini ileri sürer. Aksi takdirde temel toplumsal kurumların istikrarsızlaştığı bir gezegenin en büyük tutkusu belki de tüketicilerin tutkularıyla ayakta kalmaya devam etmek olacaktır. Uzun sözün kısası, bu durumdan birey ve toplum gelecekte hasar görecektir. Burada bir başvuru noktası olarak Bauman'ın özlem duyduğu çözüm yolu ise ötekinin etiğine karşı sorumluluk duyacak, “daha kapsayıcı, hoşgörülü ve demokratik” bir toplum modelidir. Dahası akışkan modern düzende “imal edilmiş belirsizlik” hâkimiyetinin en büyük aracı iken Habermas'ın ileri sürdüğü “küresel piyasalara yetişecek bir siyasetin” geliştirilerek (s. 161-196) yeni ve küresel bir kamusal alanın yeniden inşası dışında mantıklı bir seçenek görülmemektedir.

Kaynaklar / References

Bauman, Z. (2022). *Akışkan Hayat*. (Çev. A. E. Pilgir) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

²21. Yüzyılda ekoloji, çevre etiği, ekolojik kriz, çevresel sorunlar, çevre eğitimi, iklim değişikliği ve ekoyazın gibi konularda daha detaylı bilgi için bkz: Gülersoy, A.E., Kaya, G., ve Şeker, A. (2024). (Ed.). *Cumhuriyetin 100. yılında çevre ve toplum. Endişe de var, umut da*. Ankara: Eğitim Yayınevi.